

KARACAOĞLAN VE DADALOĞLU'NUN DELİKTAŞLI RUHSATÎYE ETKİLERİ

Dr.Doğan Kaya

Âşık Edebiyatının temsilcileri olan âşıklar, eserlerini ortaya kor-ken, şüphesiz birtakım sebeplerden etkilenirler. Hasret, dert, gur- bet, aşk, yalnızlık, kahramanlık duygusu gibi faktörler bunlardan bazılarıdır. Değişin söylenişinde temel öğeyi "ana avak" oluşturur. Kullanılan ayak büyük oranda âşığın kendisine aittir. Âşık şiirinde kendi orijinal ayağını kullanırken daha önce bir başka âşığın kul- landığı ayağa da müracaat ettiği olur. Etkilenilen âşık daha ziyade, şiirlerini ve özelliklerini yakinen bildiği ve edebiyatımıza güzel örnekler kazandırmış olan güçlü bir âşıktır.

XIX. yüzyıl âşıklarından Ruhsatî'nin de zaman zaman şiirlerinde bu usule başvurduğu olmuştur. Biz asıl konuya başlamadan önce, sözü geçen âşık hakkında kısmen bilgi vermek istiyoruz.

Ruhsatî, 1935-1911 yılları arasında yaşamıştır. Doğum yeri Sivas'ın Deliktaş bucağıdır. Ömrünün hemen hemen tamamını bura- da geçiren Ruhsatî'nin bir şiirlerindeki;

Dedem vilayeti gitsem Tonus'a
Saklamaz sırrımı sezegen olur

sözlerinden, soyunun Tonus (Altınyayla) ilçesinden geldiği hükmüne varıyoruz.

Ben bilirim Şeyh Ahmet'tir pederim
Ruhsatî'ye eş ben oldum ağlarım

sözlerinden de babasının adının Ahmet olduğunu öğreniyoruz. Fakat şiirlerinde annesinin ismine tesadüf edemedik. Eflatun Cem Güney, Safiye olduğunu söyler. Ruhsatî on iki yaşında öksüz ve yetim kalmış, kuvvetli bir tahsil görmemiştir. Başından dört nikâh geçen

âşığımızın bu evliliklerden yirmi üç çocuğu olmuştur. Eşleri sırasıyla Mihri. Ayşe. Fatma ve Mühimme'dir. Bunlardan Mihri, oğlu Âşık Min-hacı'nın annesidir.

Ruhsatî, uzun müddet Deliktaş ağalarından Ali Ağa'nın yanından azaplık yapmıştır. Kimi zaman Tecer'deki değirmenlerin su işlerinde çalışmış, kimi zaman da köyünde kiracılık, reñçberlik ve çobanlık yapmıştır. Bazan da inşaatlarda bennelik(duvarcılık) yaptığı olmuştur. Zaman zaman gurbete çıkan Ruhsatî, ömrünün sonlarında köyünde imamlık yapmıştır.

Ömrü fakirlikle geçen Ruhsatî;
Oddan sudan gayrisini bitirdim
Basımdaki daha bela yetmez mi
Ben Eyyub değilim kılayım sabrı
Daha dolmadı mı çile yetmez mi

derken, artık gelecek diğer çilelere karşı koyamayacağını ifade et-meye çalışmıştır. Çektirdiği dert, çile, sıkıntıyı bir başka şiirinde şöyle dile getirmiştir:

Buyursun dertliler gam dükkânına
Hangi çeşit isterlerse bende var

Ruhsatî badeli bir âşıktır. Mahlasını Sivas'ın Tömük köyünden Şevh İbrahim Efendi vermiştir. Bugüne kadar saz çaldığını söyleyenler olmuşsa da aslında saz çalmamıştır. Bunu :

Ne çöğürüm ne kavalım ne sazım Ne bir
Hakk'a yarar vardır niyazım veya;
Saz ile söz ile alınmaz meydan
Ruhsat'ın mahlası serpilmedikçe

gibi ifadelerden anlıyoruz. Ruhsatî'nin pekçok âşıklarla karşılaştığı şüphesizdir. Ancak biz bunlardan Hacı Necatî, Âşık Halil ve Kay-naklı Sefili gibi isimler tespit debildik.

Araştırmalarımız sırasında Ruhsatî'nin uzun boylu, beli bükük, çil yüzlü, çakır gözlü, sarı sakallı olduğunu öğrendik. Ruhsatî karakter itibariyle de ideal insan vasıflarına sahip biridir. Basiret, kanaat, ta-**vazu ve** iz'an sahibidir. Haramdan koğ-gıybetten kaçınmış; sır saklamasını bilmiştir. Kimsenin azına çoğuna karışmamış; kimsenin **malına** göz dikmemiştir. Samimi bir müslüman olup İslâm Peygamberini aşk derecesinde sever.

XIX. yüzyılın mümtaz halk şairlerinden olan Ruhsatî, şiirlerinin çoğunu hece vezni ile yazmıştır. Ancak Âşık Ömer. Emrah. Dertli. Seyranî. gibi geleneğe uyararak aruz vezni yahut hecenin 14'ü ve 15'li şekilleri ile şiirler (divanlar) yazdığı da olmuştur. Sözcüleri 1985 yılında neşrettiğimiz Ufi.ru ile Kadı Hikâvesi'ni Ruhsatî, aruz vezni ile yazmıştır. Ne var ki pekçok âşık gibi o da aruzda başarılı olmamıştır.

Ruhsatî, en çok 11 'li şiirler söylemiştir. Gerek 11 gerekse 8 heceli şiirlerinde duraklar sağlamdır. Dili sadedir. Şiirlerinde zorlama yoktur. Hece, durak kafiye ve rediflerde titiz davranmış, anlam bütünlüğüne dikkat ederek daha güçlü ve daha kalıcı şiirler söylemiştir.

Şiirlerinde genellikle köy hayatının özelliklerini yansıtan Ruhsatî'nin duygu ve düşünce âlemi köyde gördüğü intibalarla doludur. Hemen her konuda deyiş olan Ruhsatî, olaylar, düzensizlikler, fakirlik ve zenginlik gibi hususlarda da kayıtsız kalmamış, düşüncelerini pekçok destanla dile getirmiştir.

Ruhsatî hakkında verdiğimiz bu kısa bilgiden sonra, asıl konuya dönmek istiyoruz.

Türk halk şairlerinin söylediği şiirler, aitliği bakımından iki cephelidir; kendisine ait şiirler, ustamalı şiirler.

Âşıklar, ustamalı deyişleri söylerken, daha çok çevresinde iz bırakmış âşıkların veya ustasının ya da kendisinden önce yaşamış meşhur halk şairlerinin deyişlerini söylemeye dikkat eder. Öyle an gelir ki, gençliğinden beri ustamalı söyleyen şair, zihnine yer eden sözleri ve kafiyeleri kendi şiirlerinde kullanmaya başlar. Konusu, sözleri ve kafiyeleri aynı olan bu şiirlerin, zamanla karmaşıklığa yol

açtığı olur. Bazan da bir âşığın, bir başka âşığın şiirinin ilk dördlüğünü alarak yeni bir şiir vücuda getirdiği olur.

Deliktaşlı Ruhsatî'nin şiirlerini incelediğimizde, en çok Karacaoğlan'ın etkisinde kaldığını görürüz. Bilhassa beşerî aşk konulu deyişlerinde, bu etki daha fazladır. Öyleki, Ruhsatî'nin lirizmi Karacaoğlan'ın lirizminden hiç de aşağı değildir.

Ruhsatî Karacaoğlan'm yanı sıra Âşık Ömer. Gevheri. Pir Sultan. Kul Himmet Üstadım. Dadaloğlu. Dertli ve Sevrani'nin de etkisinde kalmıştır. Biz, bu tebliğimizde adı geçen şairlerden Karacaoğlan ile Dadaloğlu'nun Ruhsatî'ye olan etkileri üzerinde duracağız.

Bilindiği gibi her iki şair hakkında da yüzlerce makale ve kitap bütünlüğünde çalışma yapılmıştır. Ancak biz bu tetkikimizde çalışmamız için yeterli gördüğümüz şu dört eseri kaynak kullandık: Sadeddin Nüzhet Eraun-Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri (1), Dr. Müiaân Cumbur- Karacaoğlan (2), Tahir Kutsi Makal- Dadaloğlu (3), Doç.Dr.Saim Sakaoğlu-Dadaloğlu (4).

Ruhsatî'ye etki eden şairlerin başında Karacaoğlan gelir. Çağlar boyu hemen her âşığın üzerinde etkili olan Karacaoğlan'm Ruhsatî'ye etkisini de yadırgamamak gerekir.

Ruhsatî bazı şiirlerinde Karacaoğlan'm kullandığı ayakların aynısını kullanmıştır. Ortak ayakları kullanmanın yanında bu etkileşim öyleki kimi zaman mısra mısra, kelime kelime şeklinde kendisini göstermiştir. İşte birkaç örnek:

Benden selâm eyle sevgili yare
Perişan hatırın sor seher yeli Bildir
ahvalimi dostuma benim Sevdiğim ne
söyler sor seher yeli (5)

Karacaoğlan

- (16) Sadeddin Nüzhet Ergun, Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri. İstanbul 1963.
(17) Dr.Müjgân Cumbur, Karacaoğlan. Ankara 1985.
(18) Tahir Kutsi Makal, Dadaloğlu. İstanbul 1975.
(19) Doç.Dr.Saim Sakaoğlu, Dadaloğlu. Ankara 1986.
(20) Sadeddin Nüzhet Ergun, a.g.e., s.71-72, Dr. Müjgân Cumbur, a.g.e., s.56.

Gayrı çekticeğim ben bu çileyi Kesildi
dermanım dur seher yeli Halim bir bir
varıp yare sen söyle Yarama bir merhem
vur seher yeli (6)

Ruhsatı

Yücesine çıktığım seyran eyledim
Güzeller içinde gördüm bir gelin
Nesin medhedeyim böyle dilberin
Başı ibrim ibrim telli bir gelin⁷

Karacaoğlan

Çıktım yücesine seyran eyledim
Güzeller içinde gördüm bir gelin Nasıl
medhedeyim böyle dilberi Başu elvan
elvan telli bir gelin⁸ Ruhsatı

Karacaoğlan der ki çöktüm oturdum Bağ
bahçe diktim de meyva yetirdim Alnı top
perçemli yavru yetirdim Bir köşende kaldı
gümanım dağlar (9) Karacaoğlan

Ruhsatı de der ki geldim oturdum
Kırmızı gülümü derdim oturdum
Kulağı küpeli bir yar yitirdim Eteğinde
kaldı gümanım dağlar (10) Ruhsatı

(6) Haşim Nezihi Okay,, Ruhsatı'Ve Dair. Türk Folklor Araştırmaları, VII
(151), 2.1962.

(21) Ergun, s. 138-139, Cumbur, s.234-235.

(22) Eflatun Cem Güney-Çetin Eflatun Güney, Ruhsatı Havatı ve Şiirleri.
İstanbul 1963, s.138-139.

(9) Ergun, s.159, Cumbur, s.233-234.

(10) Türk Folkloru, VI (64), 11.1984, s.30.

Nasıl medhedeyim böyle güzeli Elinde
bergüzargül ile oynar Elma yanak kiraz
dudak diş sadef İspir ela gözler mil ile
oynar (11)

Karacaoğlan

Bir güzele gönül verdim bu yerde
Giyinmiş kuşanmış salınan oynar
Sanırsın Firdevs'in bağından gelmiş O
beyaz elleri gülünen oynar (12)

Ruhsat!

* * * * *

Kula münasip değildir şah harcı Yapılan
saray burcu ile gürcü Bir Leyla bir
Mecnun bir de Gürcü Bir de sen
gelmişsin cihana dilber (13)

Eritir ateşin dağların karın
Yok yere geçirdim ömrümün varın
Arzu ile Zühre bir dahi Şirin
Bir de sen gelmişsin cihana dilber (14)
Ruhsatı

* * * * *

Ala gözlerini sevdiğim dilber Beni
del'etmeye meramın nedir Ben kendi
derdime yanıp ađlarken Yeni dert
katmaya meramın nedir (15) Karacaoğlan

(23) Ergun, s.162, Cumbur, s.163.

(24) Kgrin Özyalçın-Kemâl Gürpınar, Deliktaşlı Ruhsatı, Sivas 1938, s.115-

(25) Ergun, s.166, Cumbur, s.52-53.

(26) Özyalçın-Gürpınar, s.114

(27) Ergun, s. 374, Cumbur, s.11-12

Ben eski derdime derman ararken
Yeni dert yazmada meramın nedir
Özü gamli yüze güler sevdiğim
Gönlümü ezmede meramın nedir (16)
Ruhsatı

* * * * *

Kaşların benzettim yavru marala Gözlerin
hükmeder yedi krala Seher vakti kollarını
ırgala Dokunsun zülûfün gel yavaş yavaş
(17) Karacaoğlan

Kaşların benziyor mah u hilâla Gözlerin
hükmeder yedi krala Seher vakti yorganını
arala Değsin ak göğsüne yel yavaş yavaş
(18) Ruhsatı

Ruhsatı, bir şiirine de Karacaoğlan'a ait bir dördlükle başlamıştır.
Diğer dördlükleri ise kendisi bu ilk dördlükteki ana ayak üzerine bina
etmiştir. Sözünü ettiğimiz şiir, Karacaoğlan'ın;

Seherden uğradım dostun köyüne Hoş
geldin sevdiğim in dedi bana Tomurcuk
memesin verdi ağzıma Yorgunsun
sevdiğim em dedi bana (19)

dördlüğüyle başlayan şiirdir. Ruhsatı'nın bu temel üzerine oturduğu
şiir ise şöyledir:

(28) Güney, s.176-177.

(29) Ergun, s. 355, Cumbur, s.118-119

(30) Özyalçın-Gürpınar, s.131-132.

(31) Ergun, s.54-56, Cumbur, s.194-195.

Yayladan gelirken yolun sağında Hoş
geldin misafir in dedi bana Çıkarttı
memesin verdi ağzıma Yorgunsun
sevdiğim em dedi bana

Gürleyen gök müdür esen yel midir
Arap atı tavlasından bellidir Deste
kâkül al yanakta gamlıdır İpek kâkül
değil tel dedi bana

Biçare Ruhsatı hiç haram yemez
Birin in sırrını birine demez
Boynumuza farzdır beş vakit namaz
Ak göğsün üstünde kıl dedi bana (20)

Ruhsatî'ye etki eden şairlerden biri de Dadaloğlu'dur. Dadaloğlu öldüğünde (1865 ?, 1868 ?), Ruhsatî henüz 30-33 yaşlarındadır. Sivas ve civarında Karacaoğlan kadar olmasa da Dadaloğlu'nun da şöhreti oldukça yaygındır. Yakın zamana kadar uzun kış gecelerinde halkın okuduğu, elinden düşürmediği kitaplar arasında "Dadaloğlu ile Türkmen Güzeli" hikâye de vardır.

Ruhsatî'nin şiirleri arasında, Dadaloğlu'nun şiirinde kullandığı ayakla müştereklik gösteren bir şiir bulabildik. Konu itibarıyla de benzerlik gösteren şiir, beldelerden söz etmektedir.

Çıktım yücesine seyran eyledim Cebel
önü çayır çimen görünür Bir firkat geldi
de coştum ağladım Al yeşil bahçeli
Kaman görünür (21) Dadaloğlu

(20; Venbi Cem Aşkun, Büyük Halk ve Saz Sairi Ruhsatî Sivas 1944, s. 135

(21) Tahir Kutsi Makal, Dadaloğlu, İstanbul 1975, s.116 Doç.Dr.Saim Sakaoğlu, Dadaloğlu. Ankara 1986, s.98-99.

Ruhsatî'nin ise aynı ayaktaki şiiri şöyledir:

Mamulü köyünden seyran eyledim
Kılıçözü çayır çimen görünür Tecer
kısımına da cevlan eyledim Candan
baktım asıl vatan görünür (22)

Görüldüğü gibi etkileşim daha ziyade aynı konunun işlenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bunun, mevcut örneklerin ışığı altında birkaç cephede kendisini gösterdiğini görürüz.

- Aynı ayağı kullanma,
- Aynı mısra ve kelimeleri kullanma,
- Aynı dörtlülükle şiire başlama.

Aşıkların, şiirlerinde ortak ayak kullanmaları hususunda Prof.Dr. Umav Günay. "Halk Şiirinde Ayak Konusunda Düşünceler" adlı yazısında açıklık getirmiştir. Günay, Türk âşık tarzı hikâye ve türkü söyleme geleneğinde, ezber ve irticalin varlığına işaret ettikten ve bu ikisinin yan yana yaşatıldığını söyledikten sonra ortak ayaklar konusuna da şu şekilde açıklık getirmiştir:

"Ayak şiirde ahengi sağlamanın yanında anlam bütünlüğünün kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Ayrıca âşıklar kendi şiirlerini ve ustamalı şiirleri ezberlerken şiirin aslı ve tamamı yerine ayağı, şiirin konusunu ve nazım türünü ezberlemekte, gerektiği zaman şiirleri bu bilgilerle yeniden inşa edebilmektedirler. Sözlü gelenekte sahibi belli şiirlerde varyantlaşma bu yolla meydana gelmektedir.

Bu bilgilerin ışığında birbirlerinden habersiz iki âşık, aynı ayak ve aynı konuda birbirine fevkalade yakın şiirler söyleyebilirler. Kelime hazinesi büyük ölçüde müşterek olduğundan kafiye aynı kelimelerin ard arda gelmesini sağlamakta ve şiirlerde benzerliğe, bazen benzerlikten öte ayniliğe sebep olabilmektedir kanaatindeyim. Birbirine yakın şiirlerin birden çok şair adına kayıtlı olmasında müstensih hatası, bilerek başkasının şiirini kendi adına tapşırma gibi sebepleri

(22) Kadri Özyalçın, Deliktaşlı Ruhsatî. Sivas 1936, s.37-38.

yanında ayakların bağlayıcılığı gibi yeni bir sebebi de göz önünde tutmak gerekir (23)."

Gerçekten de, Günay'ın belirttiği üzere birbirine yakın şiirlerin birkaç âşık adına kayıtlı olmasında, şiiri bir âşığın bilerek kendi adına taşımasının yahut müstensih hatasının büyük rolü vardır. Prof.Dr. Umay Günay , bu görüşlere ilave olarak yeni bir sebep ortaya koymaktadır ki, bu da, ayakların bağlayıcılığı hususudur. Nitekim verdiğimiz örneklerde de bu görüşün haklılığı ortaya çıkmaktadır. Bu cümlede olarak diyebiliriz ki; aynı konuda ve aynı ayakta şiirler söyleyen âşıkların bu etkileşim sonucu benzer örnekler ortaya koymalarını tabii karşılamak gerekir. Bu bakımdan, araştırmacıların, bu tarz şiirlerin tefriki konusunda, yukarıda sözünü ettiğimiz hususu mutlaka göz önünde bulundurmaları gerektiği inancındayız.

(23) Prof.Dr.Umay Günay, "Halk Şiirinde Avak Konusunda Düşünceler". Milli Folklor, 1(8), 12.1990, s.33.